

me carn a la brasa (1934) i fins a Sant Hilari va anotar-ho així Grieria (BDLC VII, 153). Es tracta de la coneguda varietat assibllada del resultat de la *ð* arcaica (LleuresC, 298, 280, cf. 253, 256). Que aquesta *ð* aparegués com a *v*, la vibril·lant sonora homòloga en el timbre labiodental, és concebible teòricament (i és el que s'admet com un postulat lògic previ al canvi de -d' en -u final, tipus PEDEM > *peu*), si bé això ja no és un fet comprovat i per això hom ha vacil·lat a reconèixer que hi hagi tal canvi en PARADISUS > fr. *parevis* (i més en casos com *glavi* o *consolva*), almenys amb caràcter de fenomen fonètic espontani. Una tal explicació de la variant rossellonesa *gravilles*, ja no és, doncs, un fet clar.

Tanmateix el que bé podem dir és que una fluctuació *ð* ~ *v* existia com una possibilitat immanent i fins imminent, i que bastava un petit impuls extern perquè es convertís en acte: un impuls del tipus de les contaminacions o encruaments. Hi havia el veïnatge fonètic de *clavilla* CLAVICULA (en molts punts convertit en *cravilla* per dissimilació): i el fet és que si s'usaven les *graelles* o *gravilles* per a tortures, tant o més s'hi usaven i usen les *clavilles*; les lloses i els blocs de *grava* s'empren, junt amb *graelles* de ferro o de pua llenyosa, per coure carn a la brasa («a la llosa») a muntanya i en el camp; hi havia sobretot l'alternança *glavi*/*glazi* GLADIUM, vacil·lació que a penes podia deixar d'actuar com a model inductor.

La dificultat fonètica seriosa no està en això. Sinó en la desaparició de la -r- intervocàlica de CRATICULA. Això sí que és injustificable. Uns han fet els ulls grossos; altres han dit que és perquè el català havia manllevat aquest mot del francès, on la -r- intervocàlica ha de caure, i on per tant ningú no s'estranya que CRATICULA vagi passar fonèticament a *greille* > *grille*, *gril*. PATELLA —s'ha dit— si ha donat *paella* és perquè, en una fase molt arcaica, es manllèva del fr. ant. *paële* (aviat canviat en *poële*). Com que el manlleu d'una llengua a l'altra, per a estris tan elementals de la vida quotidiana és sempre un supòsit ben poc versemblant, i l'existència d'una anomalia paral·lela, reduïda a un sol cas, no és mai una justificació suficient, aquesta explicació de cap manera hauria hagut de satisfer. D'altra part el cas de PATELLA és ben diferent. Primer perquè la variant *padella* ha tingut llarga i ben provada existència en català, i encara ho diuen així a molts punts; no s'explicaria, en canvi, que en la filologia cat. no hagi quedat cap rastre d'un **gradella* o **gradilla* enlloc. Altrament la *paella* és una eina de cuina més afinada, més ciutadana, i la *graella* en aquest aspecte resta en el nivell més rústic, campestre i elemental:⁴ que la *cuisine* francesa hagi influït en allò, encara es comprèn. En fi és un fet que el fr. arcaic *paële* fou manllevat pel cast. *paila* i altres formes romàniques.

D'altra banda, l'anomalia en qüestió es repeteix en la forma d'altres llengües romàniques. En occità antic hi ha *grazilha* 'graella', i *grazilhar* 'griller', ben documentats des de l'Edat Mitjana: aquell, per exemple, l'assenyala Bertoni l'any 1331 en els Estatuts de l'Es-

glésia de Magalona de 1331, p. 252 (ARom. III, 368). I aquí la -z- fa més palesa encara l'anomalia que en el cas del cat. *graella*, car la -r- ha desaparegut del tot en català, coincidint així amb la pèrdua total, pròpia de la fonètica històrica francesa. Wartburg (FEW II, 1291b) per sortir del pas talla el nus gordià amb una suggerència ben audaç i insòlita: el mot occità seria manllevat del francès, en una etapa preliterària en què la -r- seria encara *ð* en francès del Nord: en aquest efímer moment prehistòric de la llengua d'oc els occitans s'haurien decidit a imitar tots la forma nord-francesa i oblidar la pròpia! El francès del Nord fent sempre de Deus-ex-machina (com en el cas d'ESPASA, QUERN i algun altre, dels quals ja hem demostrat la inanitat).

En la qüestió de la -r- l'anomalia es va repetint encara en una sèrie de llengües. Es repeteix en port., on el mot és *grelhas*: ja Cornu (Gröbers Gr. I, § 258) i Leite de Vasconcelos (RLus. III, 277, n. 2) van insistir que no havia tingut mai formes en -d-, car ja apareix *grellhas* en els textos antics, i que això és incompatible amb la fonètica portuguesa (on la -r- havia de restar -d- com en català i llengua d'oc). Ja en una nota del DCEC, s. v. *grado* II, 764a9ss., vaig aplegar això amb altres formes romàniques encara: la -r- s'hauria hagut de conservar com a -d- en català, occità i port., però també en rètic, i no obstant és *griglia* en engadènès i en els dialectes de l'Alta Itàlia; també en aragonès, on es troba *graella* (un duplicat *grailla* i *gradilla* en un inv. aragonès de 1362, VRom. x, 162, no en discrepa perquè en aragonès una -d- intervocàlica no sempre queia). En fi en sicilià i en irlandès la -r- llatina s'havia de conservar sorda, essent llenguatges que no han admès la sonorització de les intervocàliques, i tanmateix hi ha *gradigghia* a Sicília i *greideal* és la forma que revesteix a Irlanda aquest manlleu pres del llatí vulgar, per aqueixa vella llengua cèltica.

La conclusió és, doncs, que en totes les llengües romàniques la forma del mot que estudiem parteix d'una base *GRADICLA en lloc del CRATICULA del llatí clàssic. És el que ja suggeria Cornu. I l'explicació d'aquest canvi està en un fet de metacedeusí (LleuresC, 387n.). El mot en llatí vulgar fou incorporat a la família del ll. GRADUS quan CRATES es perdé en la llengua viva: es cregué que el nostre mot era un diminutiu de GRADA (que justament figura com a *graza* 'graons', f° 30v2 en les mateixes VidesR, on apareix el mot que estudiem), quan va quedar desconnectat del seu primitiu històric per la decadència i mort d'aquest, i per la sonorització del seu grup inicial CR > GR-. De fet hi ha també GR- pertot, i això àdhuc en el fr. *grille* i el *greidell* del britònic o kymri, llengües en la fonètica de les quals era normal la debilitació de la intervocàlica, però no ho era la de la inicial, com fa constar, parlant d'aquest llatinitisme del cèltic insular el seu especialista Stern (KJRPh. IV, 60). Semànticament era natural aquest atansament: es cregué veure-hi una comparació de les barres d'una *graella* amb els esglaons d'una *grada*, i de les-barretes d'un engraellat amb els travessers d'una escala.